

Derde Landelijke Ijsvogeldag Denekamp

Zaterdag 26 februari 2022 in het Kulturhus

PROGRAMMA 3^e Landelijke IJsvogeldag, 26 februari 2022 te Denekamp	
10:15 - 11:00	Inloop met koffie/thee in het Kulturhus
11.00 - 11:15	Welkom en opening <i>Jelle Harder, coördinator Landelijke IJsvogeldag</i> <i>Eric Mulder, conservator Natura Docet (dagvoorzitter)</i>
11:15 - 11:45	IJsvogels en waterbeheer <i>Bert Knol, Beleidsadviseur Watersysteem, Waterschap Vechtstromen</i> Betekenis waterbeleid en -beheer voor ijsvogels en wat betekenen ijsvogels voor het waterschap?
11:45 - 12:15	Twintig jaar IJsvogels karteren in Twente en een vergelijking met de Achterhoek <i>Peter van den Akker, Twentse Vogelwerkgroep</i> Aantalsontwikkeling, verspreiding en habitat
❖ 12:15 - 12:30	IJsvogellocaties in Denekamp <i>Jos Bruns, natuurgids en ijsvogelonderzoeker rond Denekamp</i>
12:30 - 13:30	Lunch (zelf meenemen; voor koffie, thee, melk, karnemelk wordt gezorgd)
13:30 - 14:00	Spectaculaire toename van ijsvogels in Noord-Holland <i>Jelle Harder, coördinator IJsvogelwerkgroep Gooi en Vechtstreek</i> Ontwikkelingen in de afgelopen 40 jaar; kerngebieden en herstel na wintersterfte
❖ 14:00 - 14:15	Foto presentatie <i>Henrie Groeneveld, amateur natuurfotograaf Denekamp</i>
❖ 14:15 - 14:30	IJsvogels in Gambia <i>Ruud van Doorn, IJsvogelwerkgroep Zuid-Kennemerland</i> Hoe mooi zijn de ijsvogels in Gambia? En hoe anders dan ónze ijsvogel?
14:30 - 14:50	Theepauze
❖ 14:00 - 14:15	'Passie voor ijsvogels' <i>Mirjam de Vroomen, Natuurvereniging de Ruige Hof, Amsterdam</i> Observatie van o.a. balts- en paringsgedrag, onderlinge strijd, voedselgedrag
15:10 - 15:30	Afsluiting van de dag <i>Eric Mulder conservator Natura Docet (dagvoorzitter)</i> <i>Jelle Harder, coördinator Landelijke IJsvogeldag</i>
❖ <i>Flitspresentatie</i> Organisatie: Jelle Harder i.s.m. Peter van den Akker, Natura Docet (Jos Bruns, Luuk van Laar, Eric Mulder)	

Derde Landelijke IJsvogeldag te Denekamp Zaterdag 26 februari 2022 in het Kulturhus

Organisatie: Jelle Harder (IJsvogelwerkgroep Gooi en Vechtstreek) , i.s.m. Peter van den Akker (Twentse Vogelwerkgroep), Natuurmuseum Natura Docet (Jos Bruns, Luuk van Laar, Eric Mulder).

Hoofdorganisator: Jelle Harder (Landelijk coördinator, jelleharder@hetnet.nl / 06-33318985).

Vrijwilligers: Anja Schuitema, Rita Bruns, Marinus Olde Loohuis (foto's deelnemers op 26-2-2022).

Verslag Jelle Harder: Dit verslag is opgebouwd uit tekstbijdragen van de sprekers aangevuld met informatie uit hun powerpoints en notities van Jelle Harder tijdens de presentaties.

Illustraties bij de teksten: Uit powerpoints van de sprekers

Sponsoring en ondersteuning: Vogelbescherming Nederland (hoofdsponsor), Sovon Vogelonderzoek Nederland, Natuurmuseum Natura Docet, Landschap Overijssel, Kulturhus Denekamp, Vivara Nederland.

1. Inleiding

De eerste Landelijke IJsvogeldag was het initiatief van Jelle Harder, de oprichter en coördinator van de IJsvogelwerkgroep Gooi en Vechtstreek. Vanaf het begin bij de start van die eerste Landelijke IJsvogeldag op 23-2-2019 in Hilversum was het duidelijk dat het niet de bedoeling was de dag telkens op dezelfde locatie te houden. Andere vergelijkbare initiatieven doen dat wel.

Het idee van de initiatiefnemer was juist om de Landelijke IJsvogeldag telkens in een geheel andere plaats in Nederland te houden. Dat zou mensen die veraf van Hilversum wonen een betere gelegenheid geven ook een landelijk dag bij te wonen zonder honderden kilometers te moeten rijden. Het probleem met de afstand zou dan 'verdeeld worden' over het land.

Bij de deelname in 2019 was direct duidelijk dat er vooral mensen kwamen die binnen 100 km vanaf Hilversum (provincie Noord-Holland) wonen. Op 8-2-2020 was de IJsvogeldag in Velp bij Arnhem (provincie Gelderland). Door corona was er in 2021 geen IJsvogeldag en nu dus op 26-2-2022 in Denekamp (provincie Overijssel).

De provincies van alle deelnemers is bij de drie landelijke dagen genoteerd, zie tabel 1.

Tabel 1. Waar komen jullie vandaan?									
	Hilversum 23-2-2019			Velp 8-2-2020			Denekamp 26-2-2022		
	Noord-Holland			Gelderland			Overijssel		
Provincie	Aantal	Man	Vrouw	Aantal	Man	Vrouw	Aantal	Man	Vrouw
Groningen	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Friesland	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Drenthe	2	1	1	3	3	0	3	3	0
Overijssel	2	2	0	5	4	1	31	26	5
Gelderland	3	3	0	19	13	6	12	9	3
Flevoland	0	0	0	2	2	0	1	1	0
Utrecht	10	9	1	7	5	2	1	0	1
Noord-Holland	35	27	8	17	11	6	13	8	5
Zuid-Holland	2	1	1	1	1	0	1	0	1
Zeeland	0	0	0	0	0	0	2	1	1
Noord-Brabant	4	4	0	6	5	1	1	1	0
Limburg	0	0	0	0	0	0	0	0	0
België	4	4	0	2	2	0	0	0	0
TOTAAL	62	51	11	62	46	16	65	49	16

Tabel 1.
Overzicht
deelnemers
Landelijke
IJsvogeldag in
2019, 2020 en
2022.

Uit tabel 1 is op te maken dat er grote verschillen optreden uit welke provincie de deelnemers van de IJsvogeldag komen als de dag op wisselende locaties in het land gehouden wordt. De duidelijkste voorbeelden zien we naarmate de afstanden groter / kleiner worden van woonplaats naar de locatie van de IJsvogeldag. Vergelijk met name Overijssel, Gelderland, Utrecht en Noord-Holland in de drie jaren. Bijzonder dat ook Belgische geïnteresseerden aanwezig waren in 2019 en 2020.

Het totale aantal deelnemers per jaar verschilt nauwelijks van elkaar. Ook bij het onderscheid tussen de verhouding mannen en vrouwen is niet veel verschil.

Verder valt duidelijk op dat het deelnemen aan de IJsvogeldag voor mensen uit Groningen, Friesland en Limburg nu nog een brug te ver is. Maar ook voor andere provincies zijn de afstanden nog vaak te groot geweest.

Gezien de gunstige resultaten vanuit het perspectief zoveel mogelijk verschillende mensen te bereiken zal het 'zwerfende bestaan' van de Landelijke IJsvogeldag nog voortgaan.

De recente Landelijke IJsvogeldag in Denekamp is er gekomen op initiatief van Jos Bruns uit diezelfde plaats. Het was zijn idee dat het oudste (1911) natuurmuseum in Nederland Natura Docet in Denekamp daarvoor een geschikte plek zou zijn. Uiteindelijk bleek dat de zaal daar niet groot genoeg was, maar het Kulturhus was een waardig alternatief.

Deze informatie is hopelijk voor andere mensen te beseffen dat ook zij een locatie voor de volgende Landelijke IJsvogeldag kunnen voorstellen. Denk daarbij zoals hierboven in tabel 1 te zien is met name aan provincies waar nog geen of vrij weinig deelnemers vandaan kwamen. Twee criteria zijn belangrijk bij de keuze: een zaal voor circa 75 personen en de (lage) kosten daarvan. Uiteraard moeten er enkele vrijwilligers zijn die hieraan willen meewerken. De algehele coördinatie is in handen van Jelle Harder.

Binnenkomende deelnemers worden geregistreerd door Anja en Rita. De deelnemers werden direct verrast met een gratis speldje van Vogelbescherming met naar keuze een eidereend, bergeend, knobbelzwaan, visarend, buizerd, sperwer, patrijs of ekster.

2. Opening

De Landelijke IJsvogeldag werd geopend door de hoofdorganisator Jelle Harder. Naast dat alle deelnemers en sprekers welkom werden geheten werden uiteraard de sponsors genoemd die alles ook financieel mogelijk maken.

Helaas moesten twee sprekers, Frans van Erve en Henk Moller Pillot, die samen een presentatie zouden houden zich al eerder afmelden wegens gezondheidsrisico's. Desondanks was iedereen duidelijk gelukkig met het feit dat de corona nu zo ver onder controle is dat er weer een landelijke dag mogelijk was. Van de organisatie kregen alle deelnemers drie consumptiemuntjes. Van natuurmuseum Natura Docet ontving iedereen een kortingscoupon voor een bezoek aan het museum.

Na het welkom en mededelingen stelde Jelle de dagvoorzitter Eric Mulder voor, die als conservator werkt bij museum Natura Docet. Eric maakte van de gelegenheid gebruik met het vertellen van wat nu een anekdote genoemd kan worden over een doodgeschoten ijsvogel in Twente. Zie kader.

Geschoten ijsvogel

Van de secretaris van de Heemkundevereniging Borne, Bertie Velthuis, ontving de organisatie een bijzonder bericht (Borne ligt in Twente, niet ver van Denekamp).

In 1920, dus ruim 100 jaar geleden, werd in Borne een ijsvogel neergeschoten. De correspondent in Borne van het Twentsch dagblad Tubantia en de Enschedesche Courant bericht hierover met een opvallende tekst:

Borne, 31 Oct. *“De heer H. (tuinman van de heer Spanjaard, een textielbaron) alhier had dezer dagen het geluk een ijsvogel neer te schieten. De vogel had een prachtig veerenpak, reden waarom de heer H. besloot dit exemplaar aan een liefhebber te sturen. Het fraai gevederde dier, dat hier zelden voorkomt, is naar het museum “Natura Docet” van de heer Bernink te Denekamp gezonden”.*

De heer Bernink, de stichter van het museum Natura Docet, is hiervan erg geschrokken en reageert: *“Waarin bestaat nu het geluk van den heer H.? Om een klein vogeltje, zoo lang als 'n vinger, dat alleen een paar vleugels heeft om te ontkomen aan den grooten, vernuftigen en gewapenden mensch, om dat neer te schieten. Zijn de wapens van beide partijen gelijk, waarde correspondent van Borne? Zoo niet, dan is het ook geen kunst en zeker geen geluk een zwakkere te vermoorden. Geen kunst en geen geluk, waarde Heer! Maar een treurig feit. IJsvogels schieten is misdadig, Vooreerst is het geen jachtvogel, maar een bij de wet beschermde vogel. De heer H. is daarom strafbaar”.*

In het vervolg van de brief zegt Bernink: *“Een ijsvogel is een natuurmonument”.*

Het verhaal eindigt er mee dat de redacties van de kranten hun excuus aanbieden.

Op grond van betreffende artikelen kan men tot de conclusies komen dat:

- de ijsvogel in Twente in die jaren vrij zeldzaam was;
- mensen weinig kennis van de natuur, in dit geval ijsvogels, hadden;
- mensen nogal 'nonchalant' met de natuur omgingen.

Hierna had Eric Mulder de taak alle sprekers in te leiden. De spreektijd te bewaken, eventuele vragen uit de zaal te begeleiden en de sprekers te bedanken.

*****

3. IJsvogels en waterbeheer

Betekenis waterbeleid en -beheer voor ijsvogels en wat betekenen ijsvogels voor het waterschap?

Bert Knol, Beleidsadviseur Watersysteem, Waterschap Vechtstromen

Waterschappen in het oosten van Nederland zijn eind 19^e eeuw opgericht na het optreden van wateroverlast als gevolg van ontginningen van woeste grond, zoals heide, bos en veen. In deze natuurgebieden infiltreerde het water voor een groot deel in de bodem. Na ontginning liepen benedenstroomse gebieden onder water. Waterschappen kregen de taak de afwatering te verbeteren oftewel te versnellen. In de tweede wereldoorlog was er voedselschaarste waarna Nederland een effectieve landbouw ontwikkelde. De landbouw werd grootschaliger en de ontwatering sterker.

Vroeger was de Regge een natuurlijk, slingerend riviertje, lengte circa 70 km

Regge na kanalisatie, geheel gestuwd, lijkt op een kanaal, lengte circa 50 km

Sinds 1974 zijn veel Rioolwaterzuiveringsinstallaties sterk verbeterd. Daardoor werd het mogelijk dat in veel beken weer vis kon leven. Helaas waren er ook negatieve ontwikkelingen. Zo kwamen er vervelende stoffen in het water zoals gewasbeschermingsmiddelen, glyfosaat en medicijnresten. Op plaatsen waar het water te voedselrijk was geworden zag je algenbloei, slib op de bodem, zuurstof schommelingen; invasieve waterplanten moesten veel gemaaid worden. De biodiversiteit ging steeds verder achteruit.

De 'Europese Kaderrichtlijn Water' (KRW), sinds 2000 van kracht, moet verbeteringen aanbrengen. Deze heeft tot doel een goede chemische en ecologische waterkwaliteit van grond- en oppervlaktewater. Waterschappen moeten de knelpunten weer zoveel mogelijk oplossen of verzachten. Dat betekent hermeanderen waar gekanaliseerd is; stuwen verwijderen en zorgen voor vrije afwatering en migratiemogelijkheid van vissen; bebossen van beek- en rivieroever, vernatuurlijken van de beekbedding en verbeteren waterkwaliteit. Beleid en taak van de waterschappen is in de loop der tijd dus veranderd van zo snel mogelijk afwateren naar zo veel mogelijk water vast houden. De biologische kwaliteit van het water werd daarmee steeds belangrijker, al wist men in het begin nog niet wat dat precies zou inhouden. De toestand van het water wordt naast de stoffen bepaald door de biologische indicatoren: vissen, kleine waterdieren (macrofauna genoemd, zoals kreeften, waterkevers, kokerjuffers, libellelarven, steenvliegen en haften) en water- en oeverplanten.

- gemiddelde stroomsnelheid <math><0,05\text{ m/s}</math> vóór herinrichting
- geen variatie in stroming

- gemiddelde stroomsnelheid $0,15\text{-}0,25\text{ m/s}$ ná herinrichting
- veel variatie in stroming

Anno 2022 doet de klimaatverandering, met afwisselend drogere en nattere perioden er een schepje boven op. Klimaatbeleid en beleid 'Zoetwater Voorziening Oost Nederland (ZON)' zijn er op gericht wateroverlast tegen te gaan maar ook te zorgen dat er in droge zomers voldoende zoetwater is.

De KRW, Klimaatbeleid, Bossenstrategie en de ZON opgaven kennen veelal dezelfde maatregelen: herstel natuurlijk watersystemen. Doelsoorten die hier bij horen zijn ook ijsvogels, grote gele kwikstaarten, oeverzwaluwen, waterspitsmuizen, otters en bevers. Het zijn dus ook doelsoorten voor het waterschap maar het waterschap wordt hier niet op afgerekend, wat wel geldt voor de vis-, macrofauna en waterflora toestand. Een waterschap heeft hiervoor een zorgplicht in het kader van de wet natuurbescherming. Waterschap Vechtstromen heeft en gaat daarom veel beken vernatuurlijken. De uitgevoerde maatregelen en de toestand van het oppervlaktewater dient het waterschap te rapporteren aan Provincie, het Rijk en de Europese Unie.

Samenvattend kan gezegd worden dat het herstel en beheer van beken gericht is op een brede aanpak, waar de beekdalen dus bij horen. De beken moeten daarbij een natuurlijke verbinding vormen met het broekbos en de moerassige delen als paaigebied voor vissen. De Dinkel en de zijbeken moeten permanent watervoerend zijn. Meer water vasthouden in de bodem en in de beken is daarbij sturend, pas als laatste mogelijkheid wordt water afgevoerd.

Ijsvogels, oproep

Stromend water, natuurlijke met bomen en struiken begroeide oevers, helder visrijk water is dus voor zowel de ijsvogels als het waterschap van belang.

M.a.w. een gedeeld gezamenlijk belang. Het waterschap kent ook verantwoordelijkheid voor een gezonde biodiversiteit en heeft hier beleid voor opgesteld. De aanwezigheid van ijsvogels wordt gezien als een belangrijke indicator voor een goede leefomgeving voor veel dieren.

Meldingen van ijsvogelnesten zijn welkom. Deze locaties worden dan ontzien bij maai- en onderhoudsbeheer. Ook is het mogelijk in overleg

Ijsvogel indicator goede waterkwaliteit (foto Bas Worm)

- Helder water
- Natuurlijke beken
- Vis
- Permanent watervoerend
- Oevers
- Takken boven het water
- Dinkel hoofdader

kunstmatige broedlocaties (ijsvogelwanden) te realiseren. Indien nodig is hier een vergoeding voor realisatie ervan beschikbaar.

Melden kan bij info@vechtstromen.nl met een CC aan:

Peter van den Akker, Twentse Vogelwerkgroep, akkervanden@yahoo.com

Bert Knol als eerste spreker aan het woord.

*****

4. Twintig jaar ijsvogels karteren in Twente en een vergelijking met de Achterhoek.

Aantalsontwikkeling, verspreiding en habitat

Peter van den Akker, Twentse Vogelwerkgroep en Districtscoördinator Sovon Twente

Twente is een regio in Oost-Nederland welke altijd heeft uitgeblonken door haar populatie ijsvogels. De meeste waarnemers hielden hun waarnemingen echter vooral voor zichzelf. Daarom is de Twentse Vogelwerkgroep in 1995 meer aandacht gaan besteden aan het gezamenlijk inventariseren van het aantal broedparen en de verspreiding van ijsvogels. Op verenigingsavonden werd een topografische kaart aan de muur opgehangen waarop de aanwezigen met blauwe prikkers broedgevallen of territoria konden inprikken. Deze visualisatie gaf een enorme stimulans aan het opzoeken van ijsvogels en aan het einde van het broedseizoen bedroeg de oogst 40 broedpaartjes.

Dit hoge aantal was deels het gevolg van meer aandacht voor de soort (waarnemerseffect). Helaas zakte dit initiatief de jaren hierna weer in.

Met het idee dat er iets moest gebeuren is uiteindelijk in 2000 het initiatief genomen er een 'Bekenproject' met een coördinator van te maken. De eerste jaren werd gebruikt om een waarnemersnetwerk op te bouwen en vaste tellers aan beken te koppelen. In 2001 was er nog hinder van de uitbraak van MKZ (Mond en Klauwzeer) met verboden om gebieden te betreden. Maar daarna kon jaarlijks een veel betere schatting van de populatie worden gemaakt. Nu in 2022 loopt het Bekenproject nog steeds en is het eigenlijk onderdeel geworden van de LSB-inventarisatie van Sovon (LSB = Landelijk Soortonderzoek Broedvogels).

Peter van den Akker.

Beken als kerngebied voor ijsvogels

Het merendeel (75-80%) van de ijsvogels in Twente en de Achterhoek broedt langs (bos)beken; de gemiddelde dichtheid is 0,4 paar/km beek. Op basis van de minimaal gemeten afstand tussen gelijktijdig gebruikte nesten kan de dichtheid oplopen tot 1 paar/km beek.

De beste beken in Twente zijn de Dinkel, Regge en Buurserbeek. Kenmerkend habitat (leefgebied) van die beken zijn niet alleen de hoge oevers, maar ook de begeleidende begroeiing met bomen en struiken. Die zorgen voor beschutting en goede zitplekken boven en aan de rand van het water. In landbouwgebied ontbreekt dat soort habitat veelal.

De Dinkel is de parel onder de Twentse beken en heeft over grote lengten altijd een natuurlijk karakter behouden. Op de hoge oevers langs de Dinkel (Lutterzand) kunnen in een mooi weekeind veel recreanten vertoeven. Desondanks handhaven de ijsvogels zich er. De inventarisatie van ijsvogels langs de Dinkel is echter moeilijk doordat veel oevers particulier eigendom zijn en daardoor niet betreedbaar.

De Regge en Buurserbeek nemen in belang toe omdat deze de laatste 10 jaar zijn heringericht en daardoor een veel natuurlijker karakter hebben gekregen.

De Dinkel, de parel onder de Twentse beken.

Naast de drie genoemde beken is een aantal kleinere beken van belang op landgoederen, zoals Oelerbeek, Diepenheimse Molenbeek, Poelsbeek en Twickelervaart. Steilranden en bosrijke oevers zijn ook hier van nature aanwezig en van belang voor het nestelen en foerageren. Langs de Hagmolenbeek zijn de ijsvogels na de herinrichting tot nu toe verdwenen. De beek is sterk verondiept en de oevers zijn er te kaal geworden, maar er komt weer wat begroeiing. De gekanaliseerde Schipbeek heeft weinig tot geen begroeiing op de oevers en deze hebben geen steilwanden om voor ijsvogels nestgangen in te graven.

Bekenproject TVWG 1

- Eenmalig in 1995; kaart met blauwe prikkers met verrassend resultaat: 40 paar ijsvogels!
- Vanaf 2001 **coördinatie (1 + 1 => 3)**
  - Vaste tellers per beek op goede trajecten van beken
  - Minimaal 4 bezoeken tussen eind maart - begin juni
  - Naast ijsvogel ook Grote Gele Kwikstaart
- Werkwijze in het veld
  - Lopen of fietsen langs beek
  - Bij beperkte toegankelijkheid posten op bruggen e.d.
  - Benut activiteit in vroege ochtend (zonsopkomst)
  - Gehoor is heel belangrijk! Oefen op geluiden
  - Let op gaten in steilwanden en boomkluiten

Bekenproject Twentse Vogelwerkgroep

Zoals duidelijk is zijn de beken zeer belangrijk. De stroming van het water zorgt voor uitslijting van de bodem en daarmee hoge oevers met kale steile stukken waar ijsvogels nestgangen met een nestkamer in uitgraven.

De beketellers gaan bij voorkeur vroeg in de ochtend het veld in.

Van groot belang is dat tellers de geluiden van ijsvogels zo snel mogelijk leren herkennen. In circa

80% van de waarnemingen wordt de ijsvogel eerst gehoord. Bij moeilijk bereikbare oevers wordt gebruik gemaakt van bruggen van waaraf gemonitord kan worden. Bezoek locaties waar eerder gebroed is, die plekken worden vaak jaren lang gebruikt. Met gevonden nestplekken ontstaat veel meer zicht op de aantallen en neemt de betrouwbaarheid toe. Zie voor de verdere werkwijze kaders

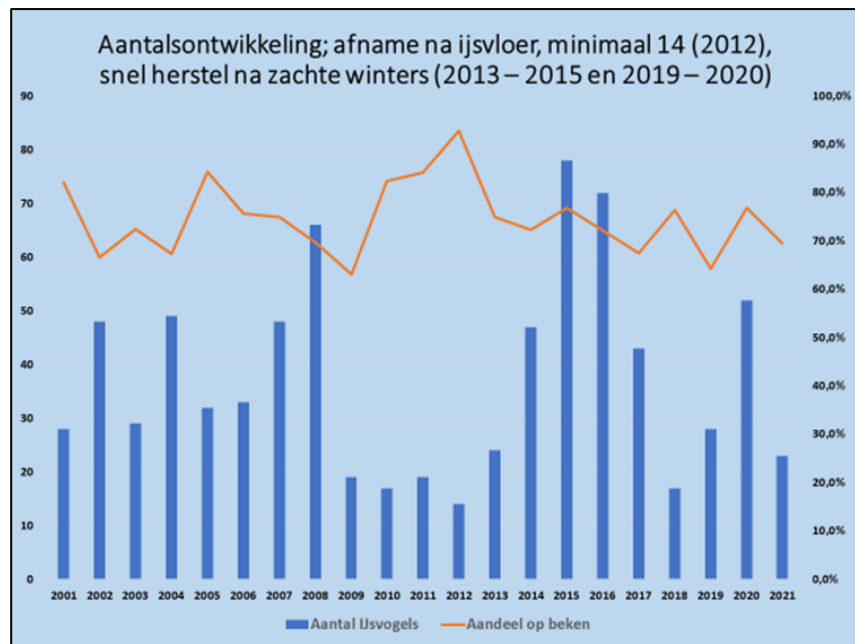
Bekenproject TVWG 2

- Stroomgebied Dinkel
Dinkel, Ruenbergerbeek, Elsbeek, Puntbeek, Glanerbeek, Snoeyinksbeek
- Stroomgebied Regge
Regge, Bolscherbeek, Diepenheimse molenbeek, Poelsbeek, Bornsche beek, Loolee, (Mosbeek, Hagmolenbeek, Boekelerbeek, Oelerbeek, Azelerbeek, Twickelervaart, Berflobbeek, Deurningerbeek)
- Stroomgebied Buurserbeek
Buurserbeek, Schipbeek (Zoddebeek)
- Beken invoer via plotjes LSB met Avimap van Sovon
- Overige waarnemingen is **verzamen uit Waarneming.nl**
Betreft meestal zandwinplassen, stadsvijvers, kleine beken, kanalen
- **Oproep: gebruik Waarneming.nl (!)**
- **Voer gegevens goed in:**
  - **vervagen nesten**
  - **locatie corrigeren van standplaats waarnemer naar positie van de vogels**

Bekenproject TVWG 1 en TVWG 2.

Aantalsontwikkeling

In de periode 2001 - 2021 schommelde het aantal vastgestelde ijsvogel territoria in Twente tussen 14 en 78 paar (figuur 1). De inventarisaties zijn natuurlijk nooit volledig. Een ruwe schatting van de werkelijke populatieomvang bedraagt in daljaren 25 paar en in topjaren 150 paartjes. Het Twentse aandeel van de landelijke populatie bedraagt daarmee circa 6,5% (2015) en is afgenomen t.o.v. 1975 toen deze circa 12,5% bedroeg.

Figuur 1. Aantalsontwikkeling en aandeel op beken, 2001 - 2021.

De oranje lijn in figuur 1 laat zien welk percentage van het aantal paar ijsvogels aan de beken gebonden is. Dat aantal varieert jaarlijks tussen de 60 en 80% waarmee het belang van de beken duidelijk is.

Het golvende aantalsverloop wordt vooral veroorzaakt door sterfte in winters met een ijsvloer. Ondanks koude perioden zijn er in Twente jaarlijks minimaal 14 territoria vastgesteld (2012). Deze vogels kunnen voor een snel herstel van de populatie zorgen. In goede jaren kunnen paartjes drie broedsels produceren met een productie van in totaal circa 20 jongen. In deze jaren kan de populatie verdubbelen in omvang. Hiervoor moet wel in maart kunnen worden gestart met de eileg. Zie voorbeeld hierboven Twentekanaal Stokkum 2020.

Broedsel	Uitvliegdatum waargenomen	Uitkomst eieren berekend	Start broeden berekend	Start eileg berekend	Broedbiologie Twentekanaal Stokkum 2020 reconstructie broeden na observaties bij nest 3 legsels x max 7 juvenielen = max 21 vogels voor 3 legsels vroege start broedseizoen nodig en kennis nestlocaties!
1-ste	14 mei	18 april	30 maart	23 maart	
2-de	18 juli	22 juni	1 juni	25 mei	
3-de	10 sept	15 aug	27 juli	20 juli	

Oorzaken van achteruitgang van het aantal broedparen kan ook zitten in droogte waarbij er langere tijd te weinig of geen water in de beek staat. Ook kan droogte herstel van de populatie na een koude winter belemmeren.

Ijsvogelmonitoring, waarop letten?

In maart-april zijn ijsvogels opvallend met baltsgedrag waarbij druk achterelkaar aan gevlogen wordt en veelvuldig geroepen. Het opsporen van nesten kan daarom het beste gebeuren in maart en begin april. De vogels zijn dan ook veel in de nabijheid van de nestpijp/gekozen nestlocatie.

In april-mei is het een stuk stiller, de ijsvogel broeden en verzorgen hun jongen.

Een nestgang is op diverse manieren te herkennen of deze bewoond is of niet, bijvoorbeeld spinrag in nestgang: niet bewoond; verse poep in nestgang: bewoond; ook uitgegraven zand onder een nestgang is een aanwijzing op bewoning. Let in het veld ook op wortelkluiten van omgevallen bomen. Ook hierin kunnen ijsvogels een nestgang graven, ook als ze op vele meters afstand van het water liggen. In het algemeen wordt aangenomen dat de onderlinge afstand tussen nestplekken minimaal 1000 m bedraagt. In met name goede ijsvogeljaren kan die afstand ook korter zijn.

In maart zijn ijsvogels opvallend met baltsgedrag waarbij druk achterelkaar aan gevlogen wordt en veelvuldig geroepen. Man ijsvogel biedt regelmatig het vrouwtje een visje aan om de paarbinding te ontwikkelen en te versterken.

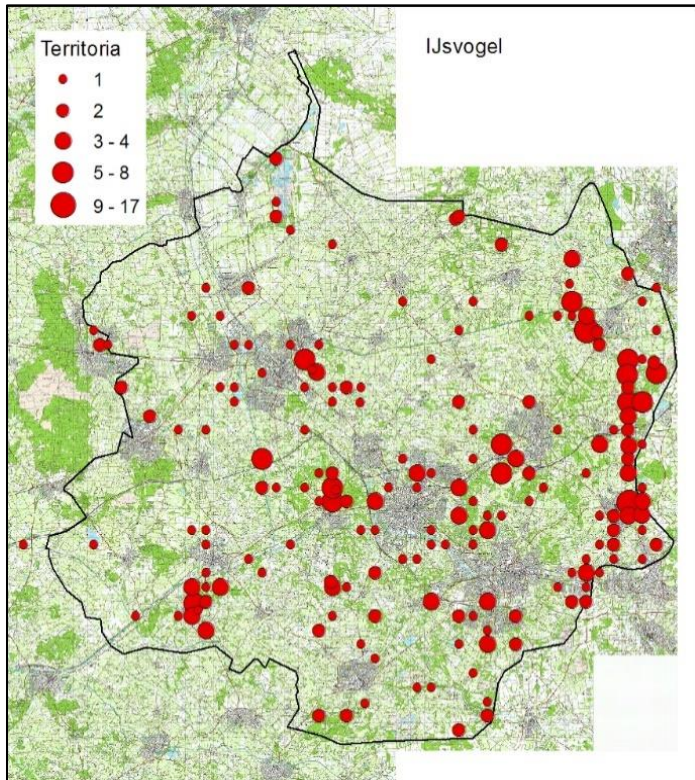

Nestlocaties en nestpijpen zijn vaak meerdere jaren opeenvolgend in gebruik. Zoeken naar en vinden van deze nesten helpt om een betere schatting te kunnen maken van het aantal aanwezige paartjes in een gebied.

In Twente is beperkt ervaring opgedaan met het maken van kunstmatige nestwanden. Van slechts één situatie is bekend dat hier gebruik van werd gemaakt. Het lijkt er op dat het ruime aanbod aan natuurlijke wanden bij stromend water hier debet aan is. Bij stilstaand water van vijvers en meertjes zullen meer kansen zijn op succes met kunstmatige ijsvogelwanden.

Monitoring van ijsvogelbroedplaatsen langs een beekoever.

Cumulatieve verspreiding in Twente

Verspreid over Twente worden broedgevallen van ijsvogels vastgesteld. De meeste paartjes vinden we langs de beken. Op bijgaande kaart (figuur 2) zijn alle broedgevallen in de periode 2005-2010 op de kaart bij elkaar opgeteld. Hoe meer en grotere rode stippen, hoe vaker ijsvogels daar broeden. Het bekenpatroon is daar in te onderscheiden met name de Dinkel aan de oostrand van Twente, maar ook enkele landgoederen waar ijsvogels broeden zoals bij Diepenheim in het zuidwesten van Twente.

Figuur 2. Cumulatieve verspreiding van ijsvogelbroedparen per kilometerhok in de periode 2005 – 2010.

Oproep: Opvallend is echter ook dat ijsvogels als broedvogel nagenoeg ontbreken in Noord-Twente. Het is als een 'witte vlek' zichtbaar op de kaart. Er zijn daar wel minder beken maar mogelijk ook minder waarnemers. Een ieder die informatie heeft over (mogelijke) broedgevallen, in het bijzonder over de witte vlek in Noord-Twente wordt gevraagd dat te melden aan Peter van den Akker, zie onderaan het artikel.

Conclusies ijsvogelonderzoek Twente 2001 t/m 2021

- Aantal vastgestelde territoria schommelt tussen 14 en 78 paar
- Geschatte populatie schommelt tussen 25 en 150 paar
- Aandeel landelijk populatie gedaald van circa 12,5% (1975) tot 6,5% (2015)
- Twente + Achterhoek 60 - 80% langs (bos)beken; gem. dichtheid 0,4/km beek
- Beste beken Twente: Dinkel, Regge en Buurserbeek (natuurlijk/meanders)
- Minimale afstand tussen nesten circa 1 km
- Ook kleinere beken op landgoederen (Twickel/Diepenheim) zijn belangrijk
- Na zachte winter + vroege start broeden, verdubbelt populatie door 3 legsels
- Na strenge winters / langdurige droogte, sterke minimalisatie aantal broedparen
- Nestlocaties zijn vaak jarenlang in gebruik
- Opsporen van nesten verhoogt kwaliteit gegevens enorm
- Kunstmatige nestwanden langs beken in Twente niet/weinig zinvol

Vergelijking Twente - Achterhoek

De vergelijkingen die gemaakt kunnen worden tussen de regio Twente en de regio Achterhoek laten geen grote verschillen zien m.b.t. de ijsvogel als broedvogel. Zo is in grote lijnen de verdeling tussen gebieden met stromend en stilstaand water grofweg gelijk, 80% stromend en 20% stilstaand.

In Twente is wel circa tweemaal zoveel beeklengte als in de Achterhoek. Deze grotere beeklengte leidt er toe dat het aantal paar ijsvogels in Twente ook ongeveer tweemaal zo groot is. Maar het gemiddeld aantal broedparen per km beek in beide regio's verschilt nauwelijks van elkaar.

Dankwoord

- Alle deelnemers bekenproject TVWG
- Robert Kwak Informatie VWG Achterhoek
- Foto's en detailinformatie: Marinus Hondelink, Chris Koens, Arie Rouwhof, Jan Lohuis, Jos Bruns, Johan Drop, Wilfried Gosemeijer, Wim Hendriks, Bertus Webbink en Sytze Wouda

Nadere informatie of over deelname aan het bekenproject:

- Peter van den Akker, 06 19526643, akkervanden@yahoo.com

*****

5. Ijsvogellocaties in Denekamp

Jos Bruns, natuurgids en ijsvogelonderzoeker rond Denekamp

Ter afsluiting van het ochtendprogramma gaf lokale natuurgids Jos Bruns in zijn presentatie een voorstelling van de door hem gemaakte kunstmatige ijsvogelbroedwanden. Vanaf de Duitse grens tot aan museum Natura Docet hebben de laatste jaren op zes locaties ijsvogels gebroed met als topjaar 2020 toen op al die plekken jonge ijsvogels zijn uitgevlogen.

Helaas heeft begin 2021 de extreme kou met temperatuur rond de min vijftien graden en ijskoude wind, een ware slachting onder de ijsvogelpopulatie aangericht. Het gevolg was dat in 2021 in slechts één van de kunstmatige broedwanden een geslaagd broedsel geweest is. Alleen langs het riviertje de Dinkel zijn, zo memoreerde Jos, toen nog wel enkele broedgevallen geweest. Verder naar het westen toe was het niet zo koud en hebben meer ijsvogels de kou wel overleefd.

Vervolgens vertelde Jos aan de hand van zijn powerpoint bijzonderheden over het landschap en broedplaatsen waar 'zijn' ijsvogels leven.

Jos Bruns, op de achtergrond de zwaluwwand bij de Grensweg waar later de ijsvogel in broedde.

Op een luchtfoto zien we de Twentse beek de Dinkel.

De Dinkel is ongeveer 90 km lang en ontspringt uit bronnen in de flanken van het Teutoburgerwoud, bij het plaatsje Holtwick in Duitsland. De Dinkel stroomt bij Denekamp door de oostelijke dekzandrug waar telkens nieuwe steile oeverwanden ontstaan na een hoogwater periode. De steile wanden zijn de natuurlijke broedplaatsen voor ijsvogels, maar ook oeverzwaluwen.

Helaas zijn in het verleden door kanalisatie van delen van de Dinkel en vooral de zijbeken veel geschikte broedplaatsen verloren gegaan. Ook schuine taluds zijn niet geschikt voor ijsvogels om nestgangen in te graven, bovendien kunnen predatoren zoals verwilderde katten en marterachtigen de nesten verstoren. Vaak ontbreken daar overhangende takken om op te zitten voor de ijsvogels.

Begin tachtigerjaren waren als gevolg van een reeks strenge winters nog maar enkele broedparen in Nederland overgebleven. Dat speelde ook in Twente. Om de ijsvogels meer broedgelegenheid te bieden hebben vrijwilligers, waaronder Jos Bruns, van de Werkgroep Natuur van de Stichting Heemkunde Denekamp kunstmatige wanden aangelegd. Hierna worden deze locaties waar ijsvogels dankbaar gebruik van hebben gemaakt, kort besproken.

Grensweg: De eerste locatie ligt links en rechts van de Grensweg, ter hoogte van het kanaal Almelo-Nordhorn. In 1985 werd deze combinatie van vijver met steile wand uitgegraven. Een aannemer kreeg toestemming om ter plekke grond af te graven waardoor er een steile wand ontstond die eigenlijk bedoeld was om oeverzwaluwen in te laten broeden. De wand kalfde af en er werd besloten een betonnen kunstwand te plaatsen.

Oeverzwaluwen kwamen er echter niet, wel een ijsvogel die er inmiddels tweemaal broedde.

Campingterrein: De tweede locatie is nabij een campingterrein, daar bevindt zich een gevarieerd bosje. Op een open plek is een vijver met deels hoge oevers. Door erosie als gevolg van betreding vraagt de plek van de ijsvogelwand veel onderhoud. Hier is in ieder geval eenmaal gebroed, het ging vrij zeker om het tweede broedsel van het paartje van de Grensweg.

Nestgangen van ijsvogels.

Priorweg: De derde locatie is aan de Priorweg bij het huis van Jos in de landschapstuin. Hier zijn wel drie verschillende broedwanden aangelegd. In het laatste topjaar 2020 heeft een ijsvogelpaartje hier zelfs drie keer een nest met jongen grootgebracht.

Kijkgat observatiewand in de tuin van Jos Bruns.

Jos heeft nabij een broedwand een kijkwand gemaakt. Via de kijkgaten observeert hij het gedrag en de verschillende geluiden van de ijsvogels. Vanachter de kijkwand is te zien dat de ouders steeds grotere vissen naar de jongen brengen. Als pa of ma ijsvogel het nest verlaat zit er vaak poep van de jongen aan de veren. Door direct vanuit het nest door het water te schieten raakt een ijsvogel hiervan verlost. Daarna wordt het verenkleed uitgebreid gepoetst. Jonge ijsvogels die net zijn uitgevlogen verstoppen zich tussen de takken van een struik. Het kenmerkende geluid wat ze dan maken is lastig vast te stellen waar dat vandaan komt.

Een goede kennis heeft vanuit de observatiewand prachtige foto's kunnen maken.

Diekmanweg: De vierde locatie is aan de Diekmanweg bij een particulier met een grote tuin en vijver. Deze locatie ligt tegen de oude gesaneerde vuilstortplaats en oude Dinkelarm, het Diepengoor. Dit is de locatie hierboven genoemd waar in 2021 het enige geslaagde ijsvogelbroedsel was in een kunstmatige steile wand. In het Diepengoor zit veel vis. Vissers zien soms een ijsvogel op hun hengel landen!

Het Gooreiland: Deze vijfde locatie ligt op het eiland in het heemkundemoerasje in recreatiepark 't Goor, vroeger 10 minuten lopen buiten het dorp, maar nu reeds omgeven door nieuwe woonwijken. Een populair eiland voor de jeugd van Denekamp die bij laag water kans ziet om met takken een brug te maken en er hutten te bouwen. Door hun activiteiten was het zand op de steile wand al zover verplaatst, dat je de eieren en jongen in de nestkamer al goed kon zien. Toch bleven de ouders doorvoeren en zijn de jongen uitgevlogen. Ijsvogels beginnen al vroeg in de ochtend met jongen te voeren, en als de kinderen naar huis moeten om te eten en naar bed gaan voeren de ijsvogels hun jongen nog een poosje door.

Museumpark bij Natura Docet: De laatste, zesde, kunstmatige locatie is het museumpark bij Natura Docet aan de Oldenzaalsestraat in Denekamp. In deze wand is al meerdere keren gebroed, ondanks de educatieve activiteiten met kinderen die ook bij de vijver plaatsvinden. Hier kun je als je geluk hebt, de ijsvogel gewoon vanaf het terras, brasserie of kantoor zomaar over de vijver zien

vliegen, of zien zitten op een paaltje naast de vijver. Op 18 januari 2022 zag een collega hier alweer de eerste ijsvogel van dit jaar. Een foto bevestigde zijn waarneming.

Museumpark Natura Docet met ijsvogelwand

Hopelijk lukt het dit jaar weer om jonge ijsvogels op meer plekken uit te laten vliegen. Jammer dat ze zo schuw zijn, maar als je het geluid kent zul je ze eerder opmerken en langs zien vliegen.

*****

Lunch

Voordat iedereen aan de zelf meegebrachte lunch kon beginnen was er een onverwachte verloting. Nog maar kort voor de Landelijke Ijsvogeldag had de hoofdorganisator contact opgenomen met Vivara Nederland. Gevraagd werd of Vivara de Ijsvogeldag wilde sponsoren door in natura een aantal producten beschikbaar te stellen. Zeer snel werd hierop positief gereageerd. Vivara stuurde een

grote doos vol met nestkasten, vogelvoer, voedersilo, paraplu met vogelsilhouetten, ijsvogelmok, katoentas met ijsvogel, pindhuisje, enz.

Bij de verloting werd uit een zak met nummers een nummer getrokken. Dit nummer correspondeerde met een deelnemer op de lijst. Op die manier werden alle producten verloot tot groot plezier van de geluksvogels.

Geanimeerde lunchpauze.

*****

6. Spectaculaire toename van ijsvogels in Noord-Holland

Ontwikkelingen in de afgelopen 40 jaar; kerngebieden en herstel na wintersterfte Jelle Harder, coördinator IJsvogelwerkgroep Gooi en Vechtstreek

Een ijsvogel kom je in Noord-Holland regelmatig tegen. Maar dat is niet altijd zo geweest. Aan het einde van de 20e eeuw begon de soort aan een opmars die nauwelijks is te stuiten. Wat kunnen we zeggen over de ontwikkelingen in de afgelopen 40 jaar?

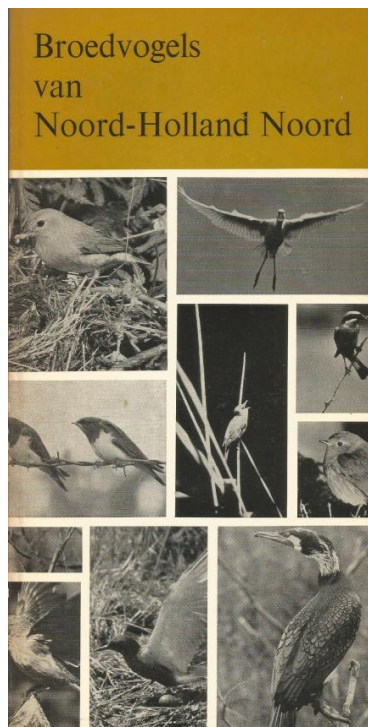
Alle vogelaars weten waarschijnlijk nog precies wanneer ze hun eerste ijsvogel zagen. Bij mij was dat op 8 januari 1966 in Ankeveen. Ik was bijna 18 jaar oud. Mijn dag kon niet meer stuk want ijsvogels waren in die tijd vrij zeldzaam. Mijn belangstelling voor ijsvogels groeide en ik maakte plannen om broedwanden aan te leggen. In 1991 werden de eerste ijsvogelwanden in de Gooi en Vechtstreek aangelegd in Naarden en daarna op steeds meer locaties in deze regio. Op dit moment zijn er in de Gooi en Vechtstreek op 80 locaties ongeveer 125 ijsvogelwanden, waaronder 12 grote wortelkluiten. Onderhoud en monitoring gebeurt door 65 vrijwilligers van de IJsvogelwerkgroep Gooi en Vechtstreek. Afgelopen 20 jaar broedde hier gemiddeld 65% van de ijsvogels in een ijsvogelwand. In de rest van Noord-Holland zijn ongeveer 200 ijsvogelwanden.

Jelle Harder tijdens zijn presentatie.

Ontwikkeling tot circa 1990

Pas in de tweede helft van de 20e eeuw verschenen in Noord-Holland de eerste regionale vogelatlassen. Broedvogels van Noord-Holland Noord (Zomerdijk et al., 1971) was de eerste. Daarna volgden nog negen andere regionale atlassen. De informatie in deze atlassen over broedende ijsvogels was fragmentarisch en in de meeste gevallen was geen zekerheid over broeden. Naarmate er meer vogelaars kwamen die zich ook verenigden in een vogelwerkgroep of vogelwacht ontstond een nieuwe situatie. De oudste groep is waarschijnlijk Vogelbeschermingswacht Zaanstreek (1943). Er werden meer waarnemingen vastgelegd in archieven. Toch was het heel lastig een regionaal overzicht te maken van ijsvogelbroedgevallen, laat staan voor de hele provincie. Alles moest mondeling, per brief of telefoon.

Tussen 1980 en 1990 schommelde het aantal ijsvogelparen in Noord-Holland tussen de tien en twintig. Het Gooi vormde daarbij de grootste kern met 5-10 paar. In 1990 merkte een bekende vogelaar op: "Het valt niet te verwachten dat de stand van ijsvogels binnen Noord-Holland op korte termijn sterk zal veranderen". De werkelijkheid pakte echter anders uit.

Ontwikkeling na 1990

Op initiatief en onder leiding van de auteur werden in 1991 op zes landgoederen in Het Gooi de eerste ijsvogelwanden aangelegd. Al snel maakten ijsvogels er gebruik van. In 1995 werd voor het eerst door de auteur ook gericht onderzoek gedaan naar broedlocaties van ijsvogels in het hele werkgebied van de Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken. Tot mijn grote verrassing werden twintig paar ijsvogels vastgesteld! Dit was een grote stimulans om door te gaan met de aanleg van ijsvogelwanden.

Na de eeuwwisseling namen de broedgevallen ook merkbaar toe in de rest van de provincie, vooral in de periode 2000-2008. Door het succes in de Gooi en Vechtstreek werden ook in andere Noord-Hollandse regio's ijsvogelwanden aangelegd en ontstond er een goed, provinciebreed waarnemersnetwerk. De ontwikkeling van de ijsvogel als broedvogel in Noord-Holland komt overeen met de landelijke ontwikkeling. In de topjaren van de ijsvogel in onze provincie, 2015, 2016 en 2017, kwam het aantal ijsvogels landelijk boven de duizend paar.

Kerngebieden

Vanaf circa 2006 vormen vijf regio's (werkgroepen) de kern van de ijsvogelstand in Noord-Holland: West-Friesland, Alkmaar en omgeving, Zuid-Kennemerland, Amsterdam en Gooi en Vechtstreek, met de hoogste aantallen in de laatste twee regio's (tabel 1). Deze vijf kernregio's waren in de onderzoeksperiode goed voor totaal 1836 broedparen. Het totaal van 711 paar ijsvogels voor de Gooi en Vechtstreek in de periode 2000-2020, is 34% van alle ijsvogelbroedgevallen in de provincie. Het is duidelijk dat de 'ijsvogelopmars' begon vanuit het Gooi. Daar was vanaf de jaren tachtig van de vorige eeuw al een bekende ijsvogelstand van 5-10 paar per jaar.

Wg	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Totaal	
1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2	-	-	-	-	-	-	1	3	2	1	0	0	0	0	0	1	3	1	0	5	5	22	
3	-	1	-	-	-	1	1	1	2	1	1	1	2	-	2	5	6	6	2	3	2	37	
4	1	-	-	-	1	-	3	6	2	1	1	1	-	-	-	-	2	4	1	7	9	39	
5	-	1	-	1	2	1	3	9	17	8	1	2	-	-	3	16	22	28	6	11	25	156	
6	1	1	2	3	7	1	9	14	17	7	5	7	3	2	5	20	29	35	2	8	17	195	
7	-	-	-	-	-	-	-	2	1	2	1	1	1	2	4	5	6	8	1	4	8	46	
8	-	1	1	-	-	-	1	2	2	1	2	-	-	1	3	2	9	6	1	3	3	38	
9	1	1	1	1	-	6	6	12	22	10	8	8	5	4	10	27	20	27	-	8	17	194	
10	-	-	-	-	-	-	1	1	1	3	-	1	-	-	1	2	3	3	-	1	4	21	
11	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	2	2	-	1	1	8	
12	-	-	1	1	-	-	1	2	1	1	1	-	-	-	1	1	3	2	1	2	2	20	
13	-	2	3	4	8	6	18	22	56	24	23	26	14	22	40	68	67	67	17	37	56	580	
14	11	17	23	18	27	29	21	45	61	26	24	23	10	9	29	54	70	81	17	43	73	711	
Tot.	14	24	31	28	45	44	65	119	184	85	67	70	35	40	99	202	242	270	48	133	222	2067	
1	VWG Texel						6	Ijsvogelwerkgroep Alkmaar						11	Beemster (geen groep)								
2	VWG Den Helder						7	Ijsvogelwerkgroep Midden-Kennemerland						12	Uithoorn e.o. (geen groep)								
3	VWG Tringa, Schagen e.o.						8	Werkgroep Ijsvogels Zaanstreek						13	Ijsvogelwerkgroep Amsterdam								
4	Natuurvereniging Wierhaven						9	Ijsvogelwerkgroep Zuid-Kennemerland						14	Ijsvogelwerkgroep Gooi en Vechtstreek								
5	Ijsvogelwerkgroep West-Friesland						10	Ijsvogelwerkgroep IVN Waterland															
NB: alle Ijsvogelwerkgroepen zijn onderdeel van een VWG of KNNV of IVN																							

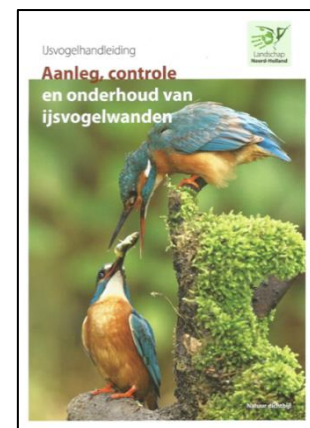
Tabel 1. Overzicht van alle bekende ijsvogelbroedparen per regio in Noord-Holland van 2000-2020. De vijf regio's met de hoogste aantallen zijn oker gekleurd.

Uiteraard moeten we de overige negen regio's met minder broedparen niet onderschatten. Ze dragen samen voor 231 paar (11 %) bij aan het broedbestand 2000-2020 in Noord-Holland.

Opvallend is dat op Texel de ijsvogels maar niet tot broeden komen. Lokale vogelaars vertellen steevast dat de soms tientallen ijsvogels die daar buiten het broedseizoen aanwezig zijn, uit louter trekvogels bestaan. Mijn idee is dat er geen goede broedplekken op het eiland zijn. Indien serieus werk gemaakt wordt van goede locaties, onderhoud en monitoring, dan is de kans zeer groot dat ijsvogels wel degelijk op Texel gaan broeden. Op allerlei andere plekken in Noord- Holland liggen de bewijzen voor het oprapen. Wie op Texel met ijsvogelwanden aan de slag gaat, kan geschiedenis schrijven als er na 100 jaar weer een broedgeval is!

Noord-Holland als ijsvogelkerngebied van Nederland?

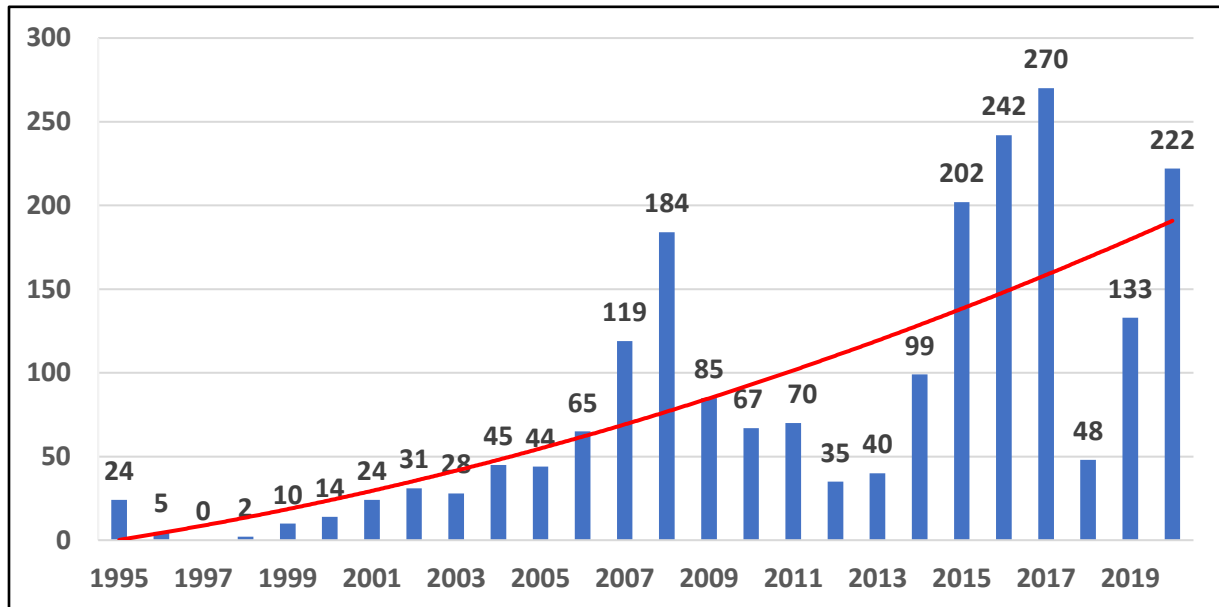
Bekend is dat in het verleden verreweg de meeste ijsvogelpaartjes aanwezig waren in het oosten en zuiden van het land. In bijvoorbeeld Noord-Holland waren beduidend minder ijsvogelbroedgevallen. De provincie Gelderland was doorgaans jaarlijks koploper met het aantal vastgestelde broedgevallen. Dat veranderde vanaf 2008. Van 2008 t/m 2020 was dat nog slechts driemaal het geval. In diezelfde periode 2008 t/m 2020 bleek Noord-Holland acht keer de koploper te zijn geworden! Een verklaring hiervoor moet gezocht worden in de extra grote aandacht voor ijsvogels die vanuit de Ijsvogelwerkgroep Gooi en Vechtstreek gepropageerd werd in Noord-Holland. Door het houden van lezingen bij vrijwel alle natuurgroepen in de provincie ontstond ook veel enthousiasme om ijsvogelwanden te maken. De auteur van dit artikel maakte bovendien eerder al een Ijsvogelhandleiding en een instructie DVD om ijsvogelwanden aan te leggen. Hierdoor ontstond een belangrijk netwerk van ijsvogelwaarnemers die jaarlijks hun gegevens beschikbaar stellen.

Let op wortelkluiten, ook midden in een bosperceel kan gebroed worden.

Wintersterfte

Het is bekend dat er door een strenge winter, 2-3 weken vrijwel alles dichtgevroren, veel ijsvogels dood gaan. Ze kunnen dan niet meer bij hun voedsel: vis. Is er een sterke daling in het aantal paren, dan komt dat vrijwel zeker door een voorgaande strenge winter. Dat is duidelijk bij de winters van 1995-96, 1996-97, 2008-09, 2011-12, maar ook 2017-18 (figuur 1).

Figuur 1. Aantal paar ijsvogels per jaar in Noord-Holland 1995-2020.

Na de strenge winter van 1997 duurde het vier jaar (tot in 2001) voordat de stand weer het niveau van 1995 had bereikt. In de literatuur wordt zelfs 5-7 jaar genoemd (Glutz von Blotzheim, 1980: pag. 747-748). In 2013 is de stand ook flink gedaald door de voorgaande strenge winters. Vervolgens blijkt dat slechts een jaar later het aantal ijsvogels meer dan verdubbeld is en zelfs hoger is dan vóór de strenge winters. Weer een jaar later is de broedvogelstand bij de ijsvogels nog eens verdubbeld. Een vergelijkbare ontwikkeling zien we ook in de periode 2017-2020. We kunnen concluderen dat de ijsvogelstand zich na een koude winter tegenwoordig veel sneller herstelt dan verwacht. Mogelijk hebben klimaatverandering, schoner water en voedselaanbod hiermee te maken.

Uit de monitoringgegevens van de Ijsvogelwerkgroep Gooi en Vechtstreek blijkt dat sinds 2012 tussen de 33 en 63 procent van de ijsvogelparen in de Gooi en Vechtstreek jaarlijks een derde broedsel maakt! Uit eigen onderzoek (ongepubliceerd) en literatuur (Glutz von Blotzheim, 1980: pag. 757) was bekend dat dit hooguit 10 procent was. Die toename van derde broedsels helpt natuurlijk goed bij het herstellen van het broedbestand in Gooi en Vechtstreek. Van andere regio's is over het percentage derde broedsels niets bekend.

Vrijwilligers

Vanaf 2007 ben ik vaker lezingen over ijsvogels gaan houden. Om educatieve redenen, maar bij vogelwerkgroepen ook om te stimuleren een ijsvogelwerkgroep te starten.

Mijn Ijsvogelhandleiding en instructie DVD dragen bij aan de verspreiding van kennis (zie website van de Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken). Dat heeft veel positieve resultaten opgeleverd. Het is nu zaak continuïteit in onderhoud en goede monitoring te borgen. Daarnaast zijn op heel veel plekken kansen om nieuwe

ijsvogelwanden te maken en ook geschikte wortelkluiten hiervoor te gebruiken in plaats van deze te verwijderen. In de kaders hieronder belangrijke tips.

Ijsvogelwanden maken, start een werkgroep!

- Start een werkgroep, bv: Ijsvogelwerkgroep Denekamp e.o.
- 2 of 3 mensen is al genoeg en je bent een werkgroep
- Een groep maakt meer indruk, vertrouwen
- Sneller contact met de gemeente, deuren gaan voor je open
- Eerder toestemming van terreineigenaar
- Leg goed uit hoe groot (klein) een ijsvogelwand is

Ijsvogelwanden in de praktijk

- Onderhoud: januari – februari, soms ook in juni – juli
- Monitoren: begin mei, begin/half juli, eind aug/begin sept
- Derde broedsel: na 2e, kijk of er een 3e is!
- Zorg voor continuïteit in onderhoud en monitoring

Dankwoord

Mijn grote dank aan de vele tientallen contactpersonen in Noord-Holland die hun ijsvogelinformatie beschikbaar stelden. Extra dank aan de regiocoördinatoren die dat al jarenlang doen of deden: Rutger Polder (Alkmaar e.o.), Dick van Galen en Peter Davids (Zuid- Kennemerland) en Douwe Greydanus (West-Friesland). Dank ook aan Sovon Vogelonderzoek Nederland voor het beschikbaar stellen van aanvullende informatie.

(NB: Een vergelijkbaar artikel is eerder gepubliceerd in: *Tussen Duin & Dijk*, 2021, nr. 2)

Literatuur

- Glutz von Blotzheim, U.N., K.M. Bauer, 1980. Handbuch der Vögel Mitteleuropas, Band 9. Aula Verlag.
- Zomerdijk, P.J., C. van Orden, K. Zwart, W. Verkerk, B. Muusers, H.E. Fabritius & C. de Vries, 1971. Broedvogels van Noord-Holland Noord, Zaandijk.

*****

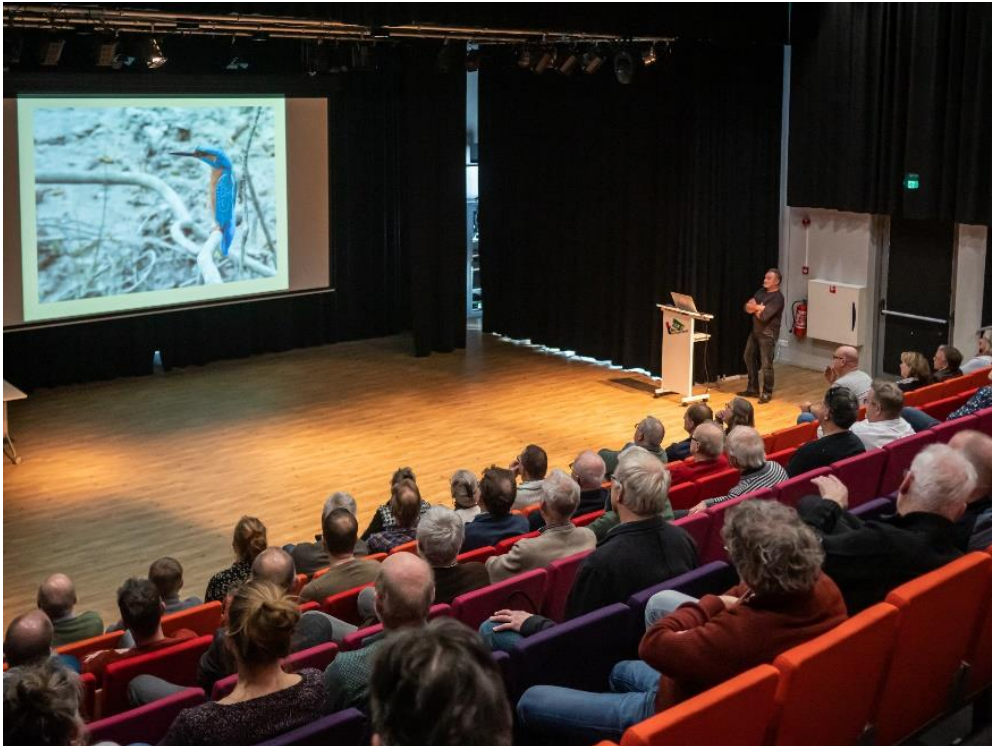
7. Fotopresentatie IJsvogels omgeving Denekamp

Henrie Groeneveld, amateur natuurfotograaf Denekamp

Als amateur natuurfotograaf maakt Henrie Groeneveld vele natuurfoto's. Hij is hofleverancier van mooie foto's, wekelijks te zien in het plaatselijk weekblad Dinkelland Visie, rubriek 'Natuurlijk Dinkelland'. Henrie zei bij de voorbereiding al dat hij geen 'prater' is. Zijn powerpoint werd daarom zo ingesteld dat de foto's in elkaar overvloeiden en Henrie net als iedereen ademloos toekeek.

Tijdens zijn presentatie kon je in de zaal dan ook een speld horen vallen zo merkte iemand op, veel foto's waren adembenemend mooi. Iedereen kon zo de foto's op zijn of haar geheel eigen manier ervaren en de details van iedere foto bewonderen.

De aanwezigen bewonderen de fotopresentatie van Henrie Groeneveld.

Zo toonden de foto's een ijsvogel die zich bedreigd voelde door een koolmees, ijsvogels die naar vis doken, met een vis als prooi in verschillende houdingen en poetsende ijsvogels. In een drietal foto's zag je een ijsvogel die een braakbal produceerde. Een langere serie foto's liet diverse jonge ijsvogels zien.

Ijsvogel in dreighouding

Jonge ijsvogels zijn vooral de eerste drie maanden na uitvliegen herkenbaar aan de grijze poten i.p.v. rode poten. De kortere snavel is in de loop van de winter op de volwassen lengte, circa 40 mm. En de eerst nog doffe oranje-bruine borstveren worden normaal gesproken geruid voor de winter en zijn dan feller van kleur.

Jonge ijsvogel

Aansluitend vertelde Henrie over hoe en onder welke omstandigheden de foto's soms gemaakt moeten worden, hoeveel geduld je moet hebben en met welke apparatuur hij de opnames gemaakt heeft. Zo maakt hij ook graag gebruik van een camouflagedeken waar hij onder zit of ligt, soms voor langere tijd plat op de buik om de mooiste foto's te kunnen maken.

Verheugd was hij dat hij recent van een particuliere grondeigenaar eindelijk toestemming heeft gekregen daar te mogen fotograferen.

Na al die uitleg over zijn fotoserie kan Henrie niet meer volhouden: *"Ik ben geen prater"*.

*****

8. IJsvogels in Gambia

Hoe mooi zijn de ijsvogels in Gambia? En hoe anders dan ónze ijsvogel?

Ruud van Doorn, IJsvogelwerkgroep Zuid-Kennemerland

Ruud bood spontaan aan een presentatie te geven over zijn onlangs gehouden reis naar het Afrikaanse land Gambia. Dat aanbod is niet afgeslagen.

Ondanks dat Ruud al zo'n 6 jaar vogels spot, vindt hij zichzelf nog altijd een amateur vogelspotter. Hij weet heel veel van vogels NIET! Zo werd hij uitgenodigd om mee te gaan met een vogelreis naar Gambia. Ter lering en vermaak. Want Gambia is een waar vogelparadijs met bijna wel 600 vogelsoorten. Ruud legde de lat lekker hoog. Hij wilde alle negen ijsvogelsoorten, die er in Gambia voorkomen, zien. En dan wel GOED zien, dus de kleuren, de vorm, het gedrag van de ijsvogels en de biotopen waarin ze leven. Zijn reisgenoten hadden hiervoor alle begrip en zodra ze een ijsvogel zagen werd Ruud gealarmeerd. Uiteindelijk heeft hij acht soorten veelvuldig en goed kunnen observeren. Zijn reisgenoten stelden ook de foto's die zij van de ijsvogels hadden gemaakt ter beschikking aan Ruud. De groep hielp hem dus op alle mogelijke manieren. Prachtig!

De groep reizigers waar Ruud mee optrok waren vooral soortenjagers en vogelfotografen. Ruud wilde echter ook van de cultuur genieten en bleef soms langere tijd op een plek zitten. Dat levert ook veel vogels op om te zien, zo vertelde hij.

Ruud van Doorn

De ijsvogels in Gambia verschillen enorm van elkaar. Van heel klein tot reuze groot, van kleurrijk tot zwart-wit.

De **African Pygmy Kingfisher (Afrikaanse Dwergijsvogel)** is maar 12 cm groot en heeft een gewicht van 9-16 gram. Ter vergelijking, de in Nederland voorkomende ijsvogel is 16-17 cm groot en weegt circa 40 gram.

Afrikaanse Dwergijsvogel

Daarentegen meet de **Giant Kingfisher (Afrikaanse Reuzenijsvogel)** maar liefst 42-46 cm met een gewicht van 255 tot 426 gram. (Mannetjes ijsvogels zijn groter en zwaarder dan vrouwtjes). Deze ijsvogel is zo groot als een zwarte kraai. Héél indrukwekkend! Ruud had het geluk te zien hoe een Reuzenijsvogel 20 minuten bezig was om een grote vis in zijn geheel te verteren.

Afrikaanse Reuzenijsvogel

De **Malachite Kingfisher (Kleine Gekuijde IJsvogel)** komt qua kleur sterk overeen met onze ijsvogel. Een groot contrast daarmee vormt de **Pied Kingfisher (Bonte IJsvogel)** met zijn zwart-witte verenkleed. Desondanks is deze ijsvogel, door zijn dominante gedrag en doordat hij bidt voor het vissen vangen, zeer imposant. Voor Ruud is dit zijn favoriete ijsvogelsoort.

Bonte IJsvogel, biddend

De ene ijsvogel bevindt zich graag in de nabijheid van water. Andere ijsvogels juist niet, die zoeken de droge halfopen velden op. Ruud dacht voorheen dat ijsvogels alleen maar vis aten. Nu weet hij dat er bij sommige soorten ijsvogels ook insecten, kikkers, gekko's en oliepalmenoten op het menu staan. Zoekend naar zang- en roofvogels, midden op een droge savanne, toonde zich dan ook geheel onverwacht de **Striped Kingfisher (Gestreepte IJsvogel)**, hoog in een boom wachtend op z'n volgende hagedis.

De **Woodland Kingfisher (Senegalijsvogel)**, lengte 22 cm, trekt weg als het water teveel opdroogt en gaat dan naar nattere gebieden bij de evenaar. In het logo van het Gambiaanse bier staat deze ijsvogel afgebeeld.

Een andere ijsvogel die werd gezien was de: **Grey-headed Kingfisher (Grijskopijsvogel)**, behalve aan de grijze kop ook herkenbaar aan de chocoladebruine onderbuik.

Grijskopijsvogel

De **Shining-blue Kingfisher (Glansijsvogel)** met zijn overwegend donkerblauwe kop en rugzijde is de enige van de negen ijsvogelsoorten die de groep tijdens deze vogelreis in Gambia niet heeft kunnen ontdekken.

Gambia is een prachtig land. Gambia is het kleinste land van het Afrikaanse vasteland, slechts 330 km lang en 25-30 km breed. Door de open verbinding met de zee komt het water via de Gambia-rivier diep landinwaarts. Eb en vloed zijn daar goed merkbaar. Het land is vrij vlak, er is nog subtropisch woud maar veel bos is gekapt voor het hout en de landbouw.

Helaas heerst er een enorme armoede. De Gambianen zijn mooie mensen om te zien en ze zijn altijd buitengewoon vriendelijk. Ruud heeft enorm genoten en heeft veel bijgeleerd over vogels in het algemeen en over ijsvogels in het bijzonder.

Teugelijsvogel

Een ijsvogel die voornamelijk in mangrovebos voorkomt is de **Blue-breasted Kingfisher (Teugelijsvogel)**.

Ruud van Doorn is lid van de IJsvogelwerkgroep Zuid-Kennemerland. Sinds een jaar monitort Ruud in de Amsterdamse Waterleidingduinen (AWD) het broeden van de ijsvogels. Een favoriet natuurgebied is voor Ruud de AWD, het is 3400 ha groot en bevat voor een duingebied ongewoon veel watergeulen. Dat is de reden dat de ijsvogel er goed gedijt. Ruud geniet dus ook van het broedseizoen met de ijsvogels in de Amsterdamse Waterleidingduinen. Mocht er eens iemand mee op pad willen of als je zin hebt in een natuurexcursie in de AWD: www.go4nature.nl Ruud is tevens oprichter van Go4NATURE, een bedrijfje dat natuurexcursies organiseert.

Met dank aan vogelfotografen: Klaas de Jong, Ben Mattheij, Rudy Lenaerts en Jaap Bikker.

*****

10. 'Passie voor IJsvogels'

Mirjam de Vroomen, Natuurvereniging de Ruige Hof, Amsterdam

De belangstelling voor ijsvogels van mijn man en mij werd, denk ik, deels versterkt door onze voorliefde voor de kleur turquoise. Het werd gelijk liefde op het eerste gezicht tijdens onze eerste ontmoeting met een ijsvogel vanuit een kijkhut in de Oostvaardersplassen. Daarna volgden, bij de Lepelaarplassen, nog vele bijzondere en onvergetelijke ontmoetingen in alle jaargetijden. Totdat we door de website Waarneming.nl ineens verrast werden door een ijsvogelwaarneming vlakbij mijn werk in de buurt van het AMC ziekenhuis, (nu Amsterdam UMC genaamd) in Amsterdam Zuidoost. De ijsvogels zaten dus veel dichterbij Amsterdam dan we dachten. We gingen op onderzoek uit en de ijsvogel zelf bracht ons naar het gebied van de Natuurvereniging de Ruige Hof, waarna we helemaal verslaafd zijn geraakt. Dit mondde uiteindelijk na een paar jaar uit in onze betrokkenheid bij het beheer van de IJsvogelhut van de Natuurvereniging. We hebben de ijsvogel daar nog beter kunnen observeren en fotograferen. Alles wat ijsvogels doen gebeurt over het algemeen heel snel, en is vaak pas echt goed zichtbaar door fotografie of door een filmpje vertraagd af te spelen. We hebben daardoor steeds meer inzicht gekregen in de vele aspecten van hun gedrag.

Mirjam de Vroomen

IJsvogels voeren regelmatig strijd. Zo is er bijvoorbeeld de strijd van het mannetje om 'het hart' van het vrouwtje. Die wil vaak eerst niets weten van de toenaderingspoging van het mannetje. En als er veel ijsvogels zijn kan er daarna ook een territoriumstrijd komen tussen de vrouwtjes om het mannetje of tussen de mannetjes onderling. Dit kan een

hele felle strijd zijn. Zij kunnen daarbij gewond raken of zelfs verdrinken ten gevolge van het gevecht. Het nieuwe mannetje kan daarna de eerder gelegde eieren uit de broedwand gooien om daar zelf een nieuw nest te kunnen beginnen. Zelfs jonge, pasgeborenen kunnen uit het nest verwijderd worden door een nieuw mannetje.

Door alle observaties leerden wij de houdingen en geluiden ook steeds beter begrijpen en herkennen. Het geluid van ijsvogels die elkaar herkennen is bijvoorbeeld heel anders dan het geluid van rivaliserende ijsvogels. Of het soms erg blij geluid van man en vrouw, wanneer er een ei was gelegd of bij de broedwissel. Maar ook de droeve reactie in gedrag en geluid, wanneer er een calamiteit was opgetreden zoals de sterfte van de jongen of als één van de partners er plotseling midden in de broedperiode alleen voor was komen te staan.

Bijzondere gebeurtenis: pleegvader

In 2018 verdween, 3 dagen nadat de jonkies uit het ei waren gekomen, ineens, 'ons mannetje'. Het vrouwtje moest vanaf toen alleen de jonkies warm houden en voeren. En dat wekenlang...

Een week voor het uitvliegen kwam er ineens een nieuw mannetje die zelfs nieuwsgierig de broedwand inging. Toch geen verstoring? Het mannetje wilde haar versieren met een visje, maar het vrouwtje was nog veel te druk om 'haar jonkies' te voeren en bracht daarom zijn liefdesvisje later ook naar haar jonkies.

Spannend werd het toen het nieuwe mannetje opnieuw de broedwand indook, en het vrouwtje daardoor de jonkies niet kon voeren. Maar... gelukkig besloot hij pleegvader te worden en ging hij meehelpen haar jonkies te voeren. Een bijzondere waarneming!

Mirjam de Vroomen en haar man Klaas tonen ter ondersteuning van het bovenstaande veel foto's van alle fasen uit het leven van de geobserveerde vogels, o.a. van balts- en paringsgedrag, strijd tussen mannen of vrouwen onderling en de verwijdering van een ei en dode borelingen uit het nest, het uitvliegen van de jonkies etc. De presentatie werd extra ondersteund door geluiden van ijsvogels, andere vogels en muziek. Dat was extra sfeervol.

Het leven van deze ijsvogelfans staat geheel in het teken van de ijsvogels. Zo draagt Mirjam graag kleding met daarin de kleuren van ijsvogels. Op de zijdeuren van hun ijsvogelblauwe auto staan grote afbeeldingen van ijsvogels.

Natuurvereniging De Ruige Hof,
Amsterdam Zuidoost: vier broedsels in 2017, waarvan 3 succesvol. Helaas zowel in 2018 als in 2021 geen bezetting van de broedwand ten gevolge van een strenge winterperiode.

Het bovenstaande verhaal is vrijwel geheel geschreven door Mirjam zelf. Tijdens haar presentatie was de zaal geheel duister en was extra informatie noteren niet mogelijk (Jelle Harder).

*****

11. Afsluiting van de dag

Na alle presentaties verzoekt dagvoorzitter Eric Mulder de sprekers naar voren te komen. Eric bedankt de sprekers voor hun prachtige bijdragen met interessante en mooie informatie. Deze dank wordt onderstreept door Jelle Harder en Eric Mulder met het uitreiken van het waardevolle boek over ijsvogels: *'Ecologie en verplaatsingspatroon van de Ijsvogel'* van Frans van Erve & Henk Moller Pillot. De aanwezigen ondersteunen dit met een applaus.

De sprekers op 26-2-2022.

Van links naar rechts:
Peter van den Akker,
Bert Knol, Jos Bruns,
Ruud van Doorn,
Henrie Groeneveld,
Jelle Harder en
Mirjam de Vroomen.

Vervolgens worden door Jelle de vrijwilligers gevraagd naar voren te komen. Uiteraard is er voor hen ook veel dank voor het slagen van deze IJsvogeldag. Ook nu overhandigen Eric en Jelle de vrijwilligers het ijsvogelboek van Frans van Erve & Henk Moller Pillot. Uit de zaal klinkt opnieuw applaus.

De vrijwilligers op 26-2-2022.

Van links naar rechts:
Jelle Harder, Eric Mulder, Rita Bruns, Luuk van Laar en Anja Schuitema.

Daarna bedankt Jelle als hoofdorganisator alle aanwezigen voor hun komst naar Denekamp en het enthousiasme tijdens de dag. Met elkaar hebben we weer kunnen genieten van mooie ijsvogelfoto's maar evengoed ook weer nieuwe informatie over het leven van ijsvogels gehoord en op welke manieren er onderzoek naar deze bijzondere vogels wordt gedaan.

Hierna maakt Jelle iedereen nog even attent op de mogelijkheid een vrijwillige bijdrage in het kistje op de tafel te kunnen doen om de kosten van de dag te helpen dekken. Uiteindelijk bleek de opbrengst hiervan € 197,65 te zijn. Een mooi gebaar van de deelnemers!

Tot slot wordt de hoop uitgesproken dat er in 2023 opnieuw een Landelijke IJsvogeldag georganiseerd kan worden. Suggesties daarvoor zijn welkom zoals ook in de Inleiding is vermeld. Eind 2022 is hierover hopelijk meer bekend.

Van deze Landelijke IJsvogeldag wordt een verslag gemaakt. Zodra dat gereed is wordt dat via de mail verspreid naar alle adressen van deze en eerdere deelnemers aan een Landelijke IJsvogeldag.

BIJLAGEN

Bijlage 1: Tubantia 22-2-2022

Bijlage 2: Hart van Noordoost-Twente 25-2-2022

Bijlage 3: Dinkelland Visie 25-2-2022

Bijlage 4: Dinkelland Visie 3-3-2022

BIJLAGE 1

Ben Lensink 22-02-22

IJsvogel © Henrie Groeneveld

Denekamp richt schijnwerper op de IJsvogel op landelijke themadag: 'Eerste al gespot bij Natura Docet'

DENEKAMP - Deskundigen en fervente liefhebbers van de prachtige ijsvogel verzamelen zich zaterdag in Denekamp, waar museum Natura Docet organisator is van de derde Landelijke IJsvogeldag. In de parktuin van het museum is al een 'blauwe flits' gespot.

Begin deze week hadden zich al tachtig deelnemers gemeld voor de themadag die wordt gehouden in het Kulturhus aan de Oranjestraat in Denekamp. Daar gaat het onder meer over ijsvogels en waterbeheer, tellingen, ijsvogellocaties in Denekamp, het verplaatsingspatroon van de vogel en de passie voor ijsvogels.

Mede-organisator Luuk van Laar, educatief medewerker bij Natura Docet, mag zich ijsvogelspecialist noemen. Hij was erbij toen het kleurrijke vogeltje dit jaar werd gespot in de parktuin bij het Denekampse museum. „Een paar weken geleden waren we in het museum aan het lunchen en toen zagen we ineens een blauwe flits. Dat was de eerste keer dit jaar. Vorig jaar hebben we het ijsvogelpaartje niet waargenomen. Dat heeft denk ik te maken met de strenge winter die we toen een korte periode hebben gehad”, zegt Van Laar.

Elk jaar een ijsvogelpaartje in de zandwand bij de vijver in onze parktuin

Nestelen in zandwal

Hij acht de kans groot dat het ijsvogelpaartje dit jaar weer gaat broeden in de museumtuin. „Ze zijn heel territoriaal en hebben dus een vaste plek”, vertelt hij. Volgens Van Laar is het natuurhistorisch museum vijftien jaar geleden begonnen met het 'ijsvogelbeleid'. Tuinman Jos Bruns heeft toen nabij de vijver in de parktuin van het museum een zandwal opgeworpen.

Van Laar: „Een paar meter hoog, in verband met een mogelijke hoge waterstand. IJsvogels nestelen zich in zo'n wand. Sindsdien hebben we daar bijna elk jaar een ijsvogelpaartje. Ze maken een gat in het zand en een tunneltje waarin vijf, zes eieren worden gelegd. Het is mooi om te zien hoe de jongen achter elkaar in een treintje uitvliegen.”

IJsvogels in de collectie

Natura Docet heeft een grote vogelcollectie. „Met heel veel soorten van over de hele wereld”, weet Luuk van Laar. „In de collectie bevinden zich ook meerdere soorten IJsvogels.”

De jaarlijkse IJsvogeldag van komende zaterdag in het Denekampse Kulturhus, is vooral bedoeld om ijsvogelonderzoekers en -tellers en andere belangstellenden bijeen te brengen. Hilversum had in 2019 de première van zo'n dag, het jaar daarop gevolgd door Velp. Vanwege corona is 2021 overgeslagen en is de derde editie komende zaterdag van 11.00 tot 16.00 uur in het Kulturhus in Denekamp. Aanmelden kan nog tot 24 februari: jelleharder@hetnet.nl.

Hart van ❤️ Noordoost-Twente

Foto Henrie Groeneveld

Derde Ijsvogeldag bij Natura Docet Wonderryck

vr 25 feb 2022, 12:16

Komende zaterdag is Natura Docet Wonderryck Twente gastheer voor de derde editie van de Landelijke Ijsvogeldag.

DENEKAMP - De dag is niet direct gericht op het brede publiek, maar ook juist om ijsvogelonderzoekers, ijsvogeltellers en anderen met een passie voor deze vogelsoort bij elkaar te brengen. De Landelijke Ijsvogeldag werd in 2019 voor het eerst gehouden in Hilversum en de tweede editie in 2020 in Velp. In 2021 was er geen landelijke dag vanwege de coronabeperkingen. Voor Natura Docet Wonderryck Twente is het een mooie gelegenheid om deze liefhebbers te ontvangen. Dit is het oudste natuurhistorische museum van ons land, opgericht in 1901.

De insteek van de dag bestaat onder meer uit diverse presentaties en gelegenheid voor uitwisseling van kennis en informatie en netwerken. Alles draait om de Ijsvogel; een beschermde soort die opvalt vanwege zijn markante blauwe en oranje kleurstelling. Ze voelen zich vooral thuis bij beken en rivieren met zoet, stromend water. 's Winters zie je ze ook elders, op zoek naar water. De ijsvogel trekt niet weg in de winter, waar hij vast zijn naam deels aan te danken heeft. Rond deze periode, februari/maart, broeden ze volgens de Vogelbescherming.

Zaterdag 26 februari a.s.
'Landelijke IJsvogeldag' voor onderzoekers, vogeltellers én verdere geïnteresseerden dit jaar in Denekamp!

Aanstaande zaterdag 26 februari wordt in Denekamp de 3e Landelijke IJsvogeldag gehouden. De organisatie is in handen van Jelle Harder en Peter van den Akker en zij doen dat in samenwerking met Eric Mulder, Luuk van Laar en Jos Bruns van Museum Natura Docet. Omdat de ruimte in het museum niet toereikend is voor de organisatie van deze dag is uitgeweken naar het Kulturhus aan de Oranjestraat in Denekamp. Naast ijsvogelonderzoekers, ijsvogeltellers zullen ongetwijfeld ook sterk in juist de ijsvogel geïnteresseerden zaterdag naar deze IJsvogeldag komen. Dat heeft inmiddels de ervaring geleerd bij de organisatie van de twee eerdere edities ervan. De eerste Landelijke IJsvogeldag werd in 2019 in Hilversum gehouden en de tweede volgde in 2020 in Velp. De derde kon vorig jaar in verband met de coronapandemie geen doorgang vinden. Deze nationale IJsvogeldag die nu dan dus in voor de derde maal wordt georganiseerd begint zaterdag om 10.15 uur en eindigt om 16.00 uur. Tussen de middag is er een lunchpauze en omstreeks 14.30 uur een theepauze. Op het programma staan lezingen over een aantal uiteenlopende, maar interessante onderwerpen, uiteraard de ijsvogel betreffende (zie bijgevoegd programma-overzicht). Ook wordt er een prachtige fotopresentatie verzorgd door Henrie Groeneveld, o.m. bekend van de fotoreportages in de Dinkelland Visie. Dagvoorzitter is dr. Eric Mulder, conservator van Museum Natura Docet. De deelname is gratis, maar wel moet men zelf voor een lunch zorgen, waarvoor in het Kulturhus een restaurant aanwezig is. Wel krijgen de deelnemers naast de gratis toegang nog drie consumptiebonnen voor gebruik in de beide pauzes. Gerekend wordt op ongeveer honderd deelnemers. Op dit moment is er nog plaats. De aanmelding (tot 24 februari.) moet geschieden via een email aan jelleharder@hetnet.nl..

*IJsvogeldag: uitwisseling kennis en informatie over een bijzonder vogeltje
 "Een speciale IJsvogeldag, omdat gebleken is dat er voor dit vogeltje altijd opvallend veel belangstelling is. Het is ook een 'geheimzinnig' vogeltje, dat zijn nestjes tot een diepte van soms wel 80 cm. 'uitbikt' in steile oevers langs een waterpartij, vaak verscholen achter overhangende takjes van struiken of oevergewas," aldus de Denekamper Jos Bruns. Je kunt hem natuuronderzoeker, maar zeker ook een ijsvogelkundige noemen. Tot voor kort was hij de tuinman van het museum-park van Natura Docet. Daarin bevindt zich een vijver met in een stijl oever gedeelte, waarin zich al vele jaren twee ijsvogel-nesten bevinden (zie foto). Ook in de eigen natuurtuin bij zijn woning zijn een paar van die nesten te vinden. Jos: "In totaal ken ik een vijftal van dit soort bijzondere nesten in deze

IJsvogeltjes (foto Wilfried Goozemijer)

omgeving!" Hij bezocht de eerdere IJsvogeldagen en wist te organiseren daarvan enthousiast te maken voor zo'n dag in Denekamp met als vanzelfsprekende 'thuisbasis' Museum Natura Docet. Een museum met een enorme vogelafdeling. Dat is gelukt en tijdens de IJsvogeldag is Jos dan ook een van de inleiders met als onderwerp 'IJsvogellocaties rond Denekamp en hun bijzondere bewoners'. Alhoewel om de reeds aangehaalde redenen voor deze dag wordt uitgeweken naar het Kulturhuis is er voor de bezoekers van deze dag 'natuurlijk' de mogelijkheid een bezoek aan het museum te brengen. Dit na afloop van de bijeenkomst in het Kulturhus. Niet alleen Jos kan veel vertellen, ook de overige inleiders zullen dat doen, maar steeds vanuit een andere invalshoek. Eric Mulder die zaterdag als voorzitter samen met organisatie-coördinator

Twee ijsvogel-nesten in vijverwand Natura Docet

IJsvogel jarenlang logo Natura Docet en Vriendenvereniging

dinator Jelle Harder de leiding van deze dag heeft: " In de jaren '80 werd dit vogeltje bedreigd met uitsterven, daarna is het aantal weer toegenomen. Maar jaarlijks overleeft toch de helft van de jongen om uiteenlopende redenen het niet. Fijn nu die aandacht de laatste jaren voor dit prachtige en ook interessante vogeltje!" Sinds wanneer weet hij niet, maar het ijsvogeltje was decennialang het museumlogo. Dat is pas sinds 2012 veranderd en heel recent opnieuw. De Vriendenvereniging van het museum gebruikt evenwel nog altijd de ijsvogel als afbeelding op de voorpagina van haar Vriendenblad. Gelet op het onderwerp van de verschillende inleiders gaat het een bijzonder interessante Landelijke IJsvogeldag 2022 in Denekamp worden!

- *Programma-overzicht:**
 10.15 uur: Inloop met koffie/thee;
 11.00 uur: Opening door Eric Mulder en Jelle Harder;
 11.15 uur: Bert Knol (Waterschap) over ijsvogel en waterbeheer;
 11.45 uur: Peter van den Akker over aantalsontwikkeling, verspreiding en habitat;
 12.15 uur: Jos Bruns (natuurgids) over ijsvogellocaties in Denekamp;
 12.30 uur: Lunch;
 14.00 uur: Henrie Groeneveld (natuurfotograaf) met fotopresentatie;
 14.15 uur: Ruud van Doorn (IJsvogelwerkgroep Zuid-Kennemerland) over ijsvogels in Gambia;
 14.30 uur: Theepauze;
 14.50 uur: Jelle Harder over ontwikkeling laatste 40 jaar;
 15.20 uur: Mirjam de Vroomen over balts- en paringsgedrag, onderlinge strijd en voedselgedrag;
 15.40 uur: Afsluiting dag door Jelle Harder en Eric Mulder

Tekst: PBJ

Veel informatie in woord en beeld over een bijzonder vogeltje tijdens 'Ijvogeldag 2022' in Denekamp

DENEKAMP Het is maar een klein vogeltje, maar wel een heel bijzonder: de ijsvogel. Hoe bijzonder dat bleek ook zaterdag jl. weer en dan in het Keturhus Denekamp. Daar werd de 3e 'Landelijke Ijvogeldag' georganiseerd voor ijsvogelkenners - en tellers, maar ook voor iedere verdere geïnteresseerde (zie DV vorige week). In totaal kwamen bijna tachtig bezoekers naar deze dag, georganiseerd door Jelle Harder in samenwerking met Eric Mulder, tevens dagvoorzitter, Jos Bruns en Luuk van Laar van Museum Natura Docet. Dat er veel over het ijsvogeltje valt te vertellen werd duidelijk gemaakt door het aantal op dit terrein deskundige inleiders.

Natuurgids (en museumtuinman) Jos Bruns over ijsvogelnesten rond Denekamp

Zo vertelde Peter van den Akker wat de resultaten zijn van de jaarlijkse broedplaatsen, want het aantal ijsvogeltjes is sterk afhankelijk van allerlei factoren, mede door de 'opvoeding' van de jongen door hun ouders en uiteraard het weer. Ze nestelen in de oevers van waterstromen en Bert Knol kwam aangeven de invloed van het beheer van de waterhuishouding, waarvoor het Waterschap Vechtstromen tekent. Lokale natuurgids en gepensioneerd museumtuinman Jos Bruns had het over de broedplaatsen in het gebied Duitse

grens Natura Docet. Een betoog 'geïllustreerd' met fraaie foto's van nesten. Hij legde bijvoorbeeld uit dat in genoemd gebied in het 'top broedjaar' 2020 op alle zes bekende aanwezige broedplaatsen jongen zijn uitgevlogen. Maar na de extreme kou in maart 2021 hebben veel vogeltjes door hongersnood en bevriezing dat niet overleefd en was er slechts één broedpaar met jongen over.

"Bijzondere broedplaatsen, maar weinig 'zorgzame' ijsvogelouders. Jongen die al snel door hun ouders aan hun lot worden overgelaten en

zelf maar moeten zien hoe ze uit het water bij hun nest visjes weten op te sporen. Factoren die de oorzaak zijn van soms grote schommeling van de ijsvogel populatie. Organisator Jelle Harder die met vrijwilligers kunstmatige broedwanden heeft aangelegd in de Gooi-Vechtstreek vertelde in zijn inleiding over de (mede daardoor) spectaculaire toename van ijsvogels in Noord-Holland. Henrie Groeneveld die bijna wekelijks in de DV komt met een fraaie fotopagina, toonde nu de bezoekers van deze dag 'adembenemend' (aldus Jos

Bruns) mooie natuurfotografen, waarbij hij uitlegde wat er bij komt kijken voor je die opnamen kunt maken. Ruud van Doorn van de Werkgroep Kennemerland verzorgde een inleiding over het spotten door hem zelf en een aantal meegereisde vrijwilligers van maar liefst acht van de in totaal negen bestaande ijsvogelsoorten in Gambia. Van heel ander kaliber was het verhaal van Mirjam de Vroomen van de Natuurvereniging De Ruige Hof in Amsterdam. Met bijbehorende geluidsopnamen vertelde ze onder het motto 'Passie voor ijsvogels' over het balts- en paringsgedrag van ijsvogels. Denekamper Jos Bruns die ook onze informant met betrekking tot deze bijeenkomst was: "Al met al is het een onvergetelijke dag geweest!" Na afloop was er de gelegenheid onder leiding van Luuk van Laar een bezoek te brengen aan Museum Natura Docet en uiteraard om de ijsvogelwand van de museumvijver te bewonderen. Van de kant van meerdere bezoekers was het niet alleen een bijwonen van deze Landelijke Ijvogeldag, maar tevens de gelegenheid om aan hun bezoek aan de Ijvogeldag een of twee dagen vast te knopen om kennis te maken met de natuur van dit deel van Twente.

Tekst: PBJfoto's

Over balts- en paringsgedrag ijsvogels gesproken...

Henri Groeneveld (ook DV natuurfotograaf) met soms 'adembenemend' mooie foto's

Alle inleiders tijdens de Landelijke Ijvogeldag 2022 met (v.r.n.l.) dagvoorzitter Eric Mulder, organisator Jelle Harder, natuurgids Jos Bruns en fotograaf Henri Groeneveld en verder Ruud van Doorn, Mirjam Vroomen en Peter van den Akker. Op de foto ontbreekt Bert Knol